

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD
Validacija Crozierovog upitnika sramežljivosti za djecu

Anita Valjak
Mentor: Doc. dr. Gordana Keresteš
Zagreb, 2004.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
1. UVOD.....	2
1.1 Definiranje sramežljivosti.....	2
1.2 Razvoj sramežljivosti.....	5
1.2.1 Bussov koncept rane i kasnije sramežljivosti.....	5
1.2.2 Uzroci sramežljivosti.....	6
1.2.3 Inhibicija kao značajka sramežljivosti.....	9
1.2.4 Povezanost sramežljivosti i govorenja.....	10
1.3 Spolne razlike u sramežljivosti.....	11
1.4 Dobne razlike u sramežljivosti.....	13
1.5 Povezanost sramežljivosti i samopoštovanja.....	14
1.6 Mjerenje sramežljivosti.....	15
1.7 Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu.....	18
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	20
3. METODA.....	21
3.1 Ispitanici.....	21
3.2 Instrumenti.....	21
3.2.1 Upitnik sramežljivosti za djecu.....	21
3.2.2 Rosenbergova skala samopoštovanja za djecu.....	21
3.2.3 Nastavničke i vršnjačke procjene sramežljivosti, te globalne samoprocjene.....	22
3.3 Postupak.....	23
4. REZULTATI.....	24
4.1 Faktorska analiza Crozierovog upitnika sramežljivosti za djecu.....	24
4.2 Pouzdanost Crozierovog upitnika sramežljivosti za djecu.....	26
4.3 Povezanost rezultata na različitim mjerama sramežljivosti.....	26
4.4 Povezanost rezultata na CSQ i skali samopoštovanja.....	27
4.5 Osjetljivost CSQ.....	27
4.6 Dobne i spolne razlike u sramežljivosti.....	29
5. RASPRAVA.....	30
6. ZAKLJUČAK.....	34
7. LITERATURA.....	35
8. DODACI	
Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu (CSQ)	
Rosenbergova skala samopoštovanja za djecu	

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja je bio prevesti Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu (CSQ) i ispitati njegove metrijske karakteristike. Djeca (n=210) oba spola, u dobi od 9 do 12 godina, su ispunjavala CSQ i Rosenbergovu skalu samopoštovanja, a također su davala i globalnu samoprocjenu sramežljivosti. Za svako dijete procjenu sramežljivosti davali su i vršnjaci iz razreda te razrednici. Faktorska analiza CSQ-a je pokazala da je značajan jedan faktor, faktor sramežljivosti, koji objašnjava 19,7% varijance. Pouzdanost CSQ-a je visoka- Cronbachov alfa koeficijent iznosi 0,815. Rezultati na CSQ su u značajnoj pozitivnoj korelaciji s globalnom samoprocjenom sramežljivosti, a također i s vršnjačkim i nastavničkim procjenama sramežljivosti. Utvrđena je značajna negativna korelacija rezultata na CSQ i Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Distribucija rezultata na CSQ je normalna iako ima nešto više nižih rezultata što pokazuje da je taj upitnik nešto osjetljiviji za sramežljivije ispitanike. No, općenito možemo reći da CSQ dobro razlikuje djecu prema stupnju njihove sramežljivosti. Postoje dobne i spolne razlike u sramežljivosti, s time da više rezultate na CSQ postižu djevojčice i djeca mlađe dobi. Dobiveni rezultati pokazuju da CSQ ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike.

1. UVOD

1.1 Definiranje sramežljivosti

Kao i mnoge riječi što ih upotrebljavamo u svakodnevnom životu, ni sramežljivost nije jednoznačna. Njome opisujemo ljude koji su tihi u društvu ili sebe kada želimo opisati osjećaj nelagode u socijalnim situacijama. Sramežljivom djecom smatramo onu koja su bojažljiva, plaha i šutljiva. Iako velik broj sramežljivih ljudi svoju sramežljivost smatra problemom, ona može imati i svoju pozitivnu stranu. Naime, može opisivati osobu koja je skromna. Sramežljivost ne samo da opisuje stanje ili ponašanje neke osobe već se također koristi kao objašnjenje. To što je netko sramežljiv sasvim je dobar razlog za šutljivost ili odbijanje nekog poziva (Crozier, 2001).

Uobičajeno je razlikovati sramežljivost kao stanje i kao crtu. Prema Asendorpfu (1989), sramežljivost kao stanje se događa samo u socijalnim situacijama i uvijek uključuje povišenu razinu anksioznosti koja se odnosi na određene značajke tekuće ili buduće interakcije, ali i pozitivne osjećaje, kao što je interes. Emocionalno iskustvo koje prati tu vrstu sramežljivosti može se opisati kao emocionalna ambivalentnost. Asendorpf smatra da izmiješani osjećaji kod situacijske sramežljivosti odražavaju konflikt istovremenog privlačenja i odbijanja. Naime, situacijska sramežljivost se povećava kada su ljudi motivirani ne samo pristupiti drugima, već i izbjeći ih. Sramežljivost kao crta je također okarakterizirana povišenom razinom anksioznosti, ali ne i pozitivnim osjećajima.

Danas među psiholozima prevladava mišljenje da je sramežljivost posebna crta ličnosti, iako su je ranije svrstavali pod introverziju i/ili emocionalnu nestabilnost. Briggs (prema Crozier, 2001) smatra da je sramežljivost primarna crta ličnosti. Neki pak autori smatraju da postoje različite vrste sramežljivosti. Pilkonis i Zimbardo (prema Crozier, 2001) razlikuju privatnu i javnu sramežljivost. Privatno su sramežljive one osobe koje usmjeravaju pažnju na svoje unutarnje stanje (osjećaju neugodu ili strah od negativne evaluacije), a javno su sramežljive one osobe koje su više usmjerene na svoje ponašanje nego na osjećaje. Faktorska analiza ne podržava njihovu pretpostavku. Cheek i Krasnoperova (prema Crozier, 2001) pak razlikuju povučenu i zavisnu sramežljivost. Povučena sramežljivost je karakterizirana inhibicijom, šutljivošću i izbjegavanjem socijalnih situacija. Zavisnu sramežljivost karakteriziraju konformizam i neutralni stavovi, što su ujedno elementi samozaštitnog prezentacijskog stila što ga usvajaju

mnoge sramežljive osobe. Ove dvije vrste sramežljivosti mogu odražavati alternativne strategije što ih koriste sramežljive osobe u svrhu prilagođavanja svoje sramežljivosti zahtjevima socijalne situacije. Sramežljive osobe ili izbjegavaju takve situacije ili, ako je to nemoguće ili nepoželjno, igraju pasivnu i popustljivu ulogu i time se nadaju da će izbjeci biti centar pažnje. Prema jednom pristupu, dispozicijski sramežljivi ljudi češće, jače i u većem opsegu situacija osjećaju fizičku napetost, zabrinutost i bihevioralnu inhibiciju od osoba koje sebe ne smatraju sramežljivima. Situacijsku se sramežljivost promatra kao normalnu i djelotvornu značajku ljudskog razvoja i svakodnevnog života odrasle osobe. Dapače, potpuna odsutnost doživljavanja sramežljivosti smatra se antisocijalnom karakteristikom (prema Cheek i Briggs, 1990).

Većinu postojećih koncepcija sramežljivosti možemo podijeliti u nekoliko kategorija. Tako Buss i Zimbardo (prema Leary, 1986) tumače sramežljivost kao subjektivno iskustvo koje je karakterizirano zabrinutošću i nervozom kod interpersonalnih susreta i ta se koncepcija odražava u svakodnevnom jeziku kada netko kaže da se osjeća sramežljivo.

Drugi pak autori (prema Leary, 1986) promatraju sramežljivost s bihevioralnog gledišta, definirajući je u terminima inhibicije ili socijalnog izbjegavanja (ljudi sebe i druge opisuju da se ponašaju sramežljivo). Tako Pilkonis (1977a) definira sramežljivost kao sklonost ka izbjegavanju socijalnih situacija i neuspjeha u prikladnom sudjelovanju u njima.

Ovakva situacija definiranja sramežljivosti kao osjećaja, odnosno ponašanja, dovodi do zbrke jer se istim terminom označavaju različite stvari. Tako pojam "socijalna anksioznost" bolje pristaje afektivnoj definiciji sramežljivosti, a također postoji nekoliko pridjeva koji točnije zahvaćaju bihevioralnu definiciju, kao što su npr. šutljiv ili inhibiran.

Zato Leary i Crozier (prema Leary, 1986) definiraju sramežljivost kao psihološki sindrom koji uključuje i subjektivnu socijalnu anksioznost i inhibirano socijalno ponašanje. Leary definira sramežljivost kao afektivno-bihevioralni sindrom koji je karakteriziran socijalnom anksioznošću i interpersonalnom inhibicijom koje su rezultat mogućnosti ili prisutnosti interpersonalne evaluacije (prema Cheek i Briggs, 1990).

Sramežljivost nije problem za okolinu sramežljive osobe, već za samu osobu. Tako je u istraživanju Sanson i sur. (1996) nađeno da kod djece u dobi od 5 do 6 godina sramežljivost nije povezana s negativnim karakteristikama općenito, već je povezana s odsutnošću eksternaliziranih problema (agresivnosti i hiperaktivnosti) i s prisutnošću

internaliziranih problema (plašljivosti, zabrinutosti i stresa). Hill (1989) navodi da 80% onih koji se smatraju sramežljivima ne vole biti sramežljivi. Gilmartin (prema Bruch i Cheek, 1995) je pronašao povezanost sramežljivosti i negativnih veza s vršnjacima. Otprilike je 88% ekstremno sramežljivih muškaraca, uključenih u njegovo istraživanje, bilo maltretirano i zlostavljano u djetinjstvu i adolescenciji.

1.2 Razvoj sramežljivosti

1.2.1 Bussov koncept rane i kasnije sramežljivosti

Buss (1986) razlikuje ranu i kasniju sramežljivost (engl. *fearfull & self-conscious shyness*). Rana sramežljivost se javlja u prvoj godini života i pod utjecajem je osobina temperamenta (zabrinutosti i emocionalnosti) koje uključuju značajnu genetsku komponentu. Ponekad se naziva strahom od stranaca jer se reakcija najčešće javlja kada su djeca u prisutnosti nepoznate, odrasle osobe. Tipične reakcije djeteta su zabrinutost, povlačenje i traženje sigurnosti kod majke, dok intenzivnija reakcija uključuje plačljivo lice ili plač i uzmicanje (strah). Ta sramežljivost nije karakteristična samo za ljude, već je prisutna kod većine mladunčadi sisavaca, što ukazuje na njenu adaptivnu vrijednost jer se prisutnost nepoznatih osoba, osobito odraslih, može asociirati s opasnošću. Kod većine djece ta sramežljivost nestaje kako ona raste. Nepoznate osobe prestaju biti nepoznate, a djeca razvijaju neke načine nošenja s mogućim prijateljima. Ipak, kod manjeg broja djece ta sramežljivost perzistira i dalje, no više je ne karakterizira plač i pokušaj bijega, već inhibicija govora i bihevioralnih interakcija (što je tipično za sramežljivost kod odraslih). Općeniti uzrok rane sramežljivosti je socijalna novost koju ne izaziva samo prisutnost nepoznatih osoba već i nametljivost (i prostorna i psihološka), a također, čim prođe dojenačko doba, djeca postaju predmetom socijalne evaluacije (kriteriji koji se koriste u toj evaluaciji su atraktivnost, prijateljstvo, socijalne vještine, konformizam i sl.) što također može biti uzrokom sramežljivosti.

Kasnija se sramežljivost javlja oko pete godine života kao posljedica razvoja samosvijesti, a vrhunac dostiže između 13. i 17. godine kada se adolescenti moraju nositi sa svojim egocentrizmom i problemima identiteta. Ranu sramežljivost karakteriziraju strah i somatska anksioznost, a kasniju kognitivni simptomi anksioznosti (bolna samosvijest i anksiozna preokupacija sobom).

Ranije razvijena sramežljivost je trajnija, tako da je 75% onih koji su bili sramežljivi u ranom djetinjstvu ostalo sramežljivo dalje u životu, a od onih koji su po prvi puta bili sramežljivi u kasnijem djetinjstvu ili adolescenciji 50% je ostalo sramežljivo. Osobe sramežljive od ranog djetinjstva razvijaju kognitivne simptome sramežljivosti kod ulaska u adolescenciju, tako da se razlikuju od onih kod kojih se kasnije razvija sramežljivost po tome što imaju više somatskih anksioznih simptoma, ali ne i manje kognitivnih (prema Cheek i Briggs, 1990).

Termin samosvjestan (engl. *self-conscious*) se odnosi na doživljavanje sebe kao socijalnog objekta. Osoba se osjeća izloženom pomnom ispitivanju od strane ostalih. Čini se da je takva javna samosvjesnost općenita značajka socijalizacijskog treninga jer se djecu uči da ih drugi promatraju, te pomno ispituju njihov nastup, navike i ostala socijalna ponašanja. Ovakvo usmjeravanje na sebe, kao socijalnog objekta, nije prisutno kod male djece, kako zbog nedostatka socijalizacijskog treninga, tako i zbog nedostatka neophodnih kognitivnih sposobnosti.

Buss (1986) smatra da postoje dvije crte sramežljivosti: plašljiva (engl. *fearfull*) i samosvjesna (engl. *self-conscious*). Za one koji su visoki na crti plašljive sramežljivosti se očekuje da će biti jako osjetljivi na novost, nametljivost i socijalnu evaluaciju, a za one koji su visoki na crti samosvjesne sramežljivosti da će posebno reagirati u situacijama pomnog ispitivanja, zatim kada su drugačiji od ostalih, kod narušavanja privatnosti i u formalnim situacijama.

1.2.2 Uzroci sramežljivosti

Ranu sramežljivost može uzrokovati intenzivno i često klasično uvjetovanje straha u djetinjstvu (plaše se da ih čuva netko drugi osim roditelja; manju i slabiju djecu maltretiraju starija djeca, adolescenti ili odrasli). Nakon više godina takvog uvjetovanja, djeca mogu asociirati nepoznate osobe ili povremene znance s ozljedama ili strahom. Uzrok također može biti i relativna izolacija djece, odnosno, ako ona imaju malo znanaca i rijetko susreću nove osobe (djeci se mora dati prilika da se naviknu na prisutnost nepoznatih osoba i na nepoznat socijalni kontekst). Pritom se misli na djecu koja žive u rijetko naseljenim područjima ili u opasnim sredinama. Glavni uzrok kasnije sramežljivosti vjerojatno je prekomjeren socijalizacijski trening. Neki roditelji stalno podsjećaju djecu da ih drugi promatraju i kako je važno imati prikladne manire i nastup (dijete nije uplašeno već se osjeća upadljivo i ranjivo). Uzroci kasnije sramežljivosti nemaju utjecaja prije četvrte ili pete godine života. Najraniji je uzrok biti centrom pažnje, a kasnije i biti drugačiji od ostalih. Narušavanje privatnosti postaje važno kasnije u djetinjstvu, a zadirkivanje u adolescenciji. Neuspjeh u razvijanju socijalnih vještina može biti uzrokom objema vrstama sramežljivosti (prema Buss, 1986).

Roditelji, koji su pretjerano zabrinuti za tuđe mišljenje, mogu usaditi strah od negativne evaluacije svojoj djeci kao rezultat njihovog trajnog podsjećanja djeteta na to da drugi ljudi ispituju njegovu pojavu i socijalno ponašanje. Takav strah od negativne evaluacije

može dovesti do toga da dijete ili adolescent izbjegava pažnju drugih, a naročito ispitivanje od strane drugih u novim socijalnim kontekstima (Caster i sur. 1999).

Općenito se navode tri faktora kao mogući uzroci sramežljivosti: genetske sklonosti, odnosi s vršnjacima i s braćom i sestrama, te roditeljski stil (Asendorpf, 1986).

Nađeno je da naslijeđe ima veću ulogu u sramežljivosti nego u ostalim crtama ličnosti i to kroz cijeli život (od dojenja do odrasle dobi). Rezultati studija bihevioralne genetike, koje pokrivaju životni vijek od prve godine pa do odrasle srednje dobi, pokazuju da je naslijeđe uključeno u etiologiju individualnih razlika u sramežljivosti. Korelacije kod jednojajčanih blizanaca su konzistentno visoke. Osim heritabilnosti, podaci ukazuju i na važan utjecaj obiteljskog okruženja na sramežljivost (Plomin & Daniels, 1986).

Istraživanja pokazuju da redoslijed rođenja ima utjecaja na sramežljivost. Asendorpf (1986) navodi da su najsramežljivija djeca jedinci, zatim najstarija djeca, pa djeca sa starijom i mlađom braćom i sestrama, dok su najmlađa djeca najmanje sramežljiva. Kako procjene sramežljivosti nisu značajno povezane s brojem braće i sestara, njihovom dobi ili socijalnim statusom, ovakav obrazac ukazuje na povezanost sramežljivosti s brojem interakcija sa starijom braćom i sestrama, tako da što više mogućnosti za interakciju sa starijom braćom dijete ima, to je ono manje sramežljivo.

Sramežljivo ponašanje povezano je sa zanemarivanjem od strane vršnjaka, nedostatkom prijatelja, povučenim ponašanjem i nedostatkom nekih socijalnih vještina kao što su ulazak u novu grupu vršnjaka ili pristupanje vršnjaku u već poznatoj skupini. Nije poznato nedostaju li djeci općenito takve vještine zbog toga što nemaju dovoljno socijalnog znanja ili vježbe ili pak često ne mogu primijeniti svoje vještine i znanje zbog anksiozne inhibicije svog ponašanja.

Nema jasnih dokaza da je sramežljivost povezana s određenim roditeljskim stilom, jer se često previdi činjenica da ne utječu samo roditelji na ličnost svoje djece, već i da rani temperament djece utječe na ponašanje roditelja prema njima, što slabi uzročnu ulogu roditeljskog stila na dječju sramežljivost (prema Asendorpf, 1986). Ipak, kao mogući čimbenici za razvoj djetetove sramežljivosti navode se majčin autoritarizam, neosjetljivost na potrebe djeteta, prezaštićivanje, neprijateljstvo, nedostatak emocionalne topline, pasivnost i sklonost prekriticnosti prema djetetu. Također, postoje podaci koji ukazuju na to da postoji pozitivna veza sramežljivosti s odbacivanjem od strane roditelja i negativna veza sramežljivosti s roditeljskom osjetljivošću i emocionalnom toplinom (Crozier, 2001).

Studije blizanaca su pokazale da na dječju sramežljivost utječu i genetski i okolinski faktori. Oni koji su bili na krajevima kontinuuma sramežljivosti, stabilniji su po procjenama od onih s prosječnim rezultatima. Može biti da su fiziološke razlike te koje pridonose stabilnosti ekstremnih ispitanika. Buss i Plomin (prema Sanson i sur., 1996) smatraju da na one koji postižu rezultate srednjih vrijednosti više utječe okolina nego na one koji se nalaze na ekstremima, koji nastoje više djelovati na okolinu. Djeca s ekstremnim karakteristikama će češće biti etiketirana (kao vrlo sramežljivo ili vrlo kooperativno dijete) i to etiketiranje, prvo od strane drugih, a zatim i od njih samih, može djelovati kao mehanizam održavanja stabilnosti. Ako odrasli etiketiraju dijete kao sramežljivo, dijete može početi razmišljati o sebi kao o sramežljivom djetetu i početi interpretirati svoje odgovore na socijalne situacije kao znakove svoje sramežljivosti, radije nego atribuirati te odgovore kao karakteristične za tu situaciju ili smatrati da i djeca koja nisu sramežljiva odgovaraju na sličan način. Ljudi mogu svoja očekivanja temeljiti na svojim fiziološkim reakcijama. Kroz prošlo učenje, znakovi koji su povezani sa situacijama kao što su susretanje novih ljudi ili javno govorenje, mogu postati podražaji koji izravno izazivaju simptome napetosti ili straha, pa se te reakcije mogu prihvatiti kao znakovi vlastite neprimjerenosti. Istraživanja su pokazala (prema Crozier, 2001) da ljudi počinju sebe etiketirati kao sramežljive barem djelomično na temelju svojih fizioloških reakcija u socijalnim situacijama. Ako postanu svjesni porasta pulsa ili crvenila, to mogu smatrati dokazom svoje sramežljivosti. Tako se njihova interpretacija događaja u određenoj situaciji uokviruje terminima stalnije psihološke crte što, naravno, može biti pogrešno tumačenje, jer te reakcije mogu više govoriti o svojstvima određene situacije nego o bilo kojoj kvaliteti te osobe. Izazovne situacije različitih vrsta (npr. javno govorenje) mogu povisiti puls, a naći se u centru pažnje (npr. netko nam nešto čestita) može izazvati crvenjenje. Te veze podražaj-odgovor su široko rasprostranjene i ne doživljavaju ih samo sramežljive ili anksiozne osobe (Crozier, 2001).

Sanson i sur. (1996) su pratili djecu od dojenačke dobi pa do šeste godine. Stabilnost sramežljivosti je od dojenaštva do kasnijih godina vrlo niska, no postaje stabilnija (značajno viša) nakon druge godine. Dakle, stabilnost sramežljivosti značajno raste s dobi.

1.2.3 Inhibicija kao značajka sramežljivosti

Kada se djeca uključuju u novu okolinu, susreću s novim objektom ili nepoznatom osobom, ona često postanu inhibirana. Oklijevaju u istraživanju okoline ili objekta, a njihovo socijalno ponašanje postaje inhibirano. Bihevioralni znakovi inhibicije su duži period latencije pri odgovaranju, gledanje vršnjaka s daljine, zurenje u zrak i regresiranje na manje zrele oblike igre. S motivacijskog gledišta, inhibirano ponašanje proizlazi iz konflikta istovremenog privlačenja i odbijanja gdje je dijete motivirano prići drugome, a taj je pristup inhibiran istovremenom tendencijom izbjegavanja. To je motivacijsko stanje drugačije od nezainteresiranosti za vršnjake (stanje nesocijalnosti; nema niti privlačenja niti odbijanja) i od aktivnog izbjegavanja drugih, gdje je prisutno odbijanje bez privlačenja (Asendorpf, 1991).

U istraživanjima na odraslim ispitanicima nađeno je da individualnim razlikama u inhibiranom ponašanju pridonose nepoznatost situacije i socijalno-evaluativne zabrinutosti. Sociometrijska istraživanja vršnjačkih grupa pokazuju da odbačenu i zanemarenu djecu karakterizira inhibicija ili socijalna povučенost. Česta iskustva da se bude odbačen ili ignoriran od strane vršnjaka mogu dovesti do socijalno-evaluativnih zabrinutosti koje pak mogu potaknuti inhibiciju socijalnog ponašanja.

Inhibicija prema nepoznatim osobama je prilično stabilna, no izgleda da ta inhibicija ne odražava opći nedostatak socijalne kompetencije jer ta djeca najčešće imaju normalnu interakciju s poznatim vršnjacima. Pitanje je koji su to čimbenici koji pridonose pojavi inhibicije u razredu među poznatim vršnjacima. Inhibicija specifična za razred je povezana s neuspjehom djece u započinjanju kontakta sa svojim kolegama. To bi značilo da su socijalno-evaluativne zabrinutosti, zajedno s iskustvima da se bude ignoriran ili odbačen od strane vršnjaka, drugi situacijski faktor koji pridonosi inhibiciji (uz nepoznatost).

Faktorske analize skala dizajniranih za mjerenje sramežljivosti pokazuju da čestice koje se odnose na interakciju s nepoznatim osobama i čestice koje se odnose na socijalnu evaluaciju pripadaju istom klasteru (Asendorpf, 1989).

1.2.4 Povezanost sramežljivosti i govorenja

Najočitija razlika između sramežljive i nesramežljive djece je ta što sramežljiva djeca govore manje, bez obzira razgovaraju li s odraslom osobom ili vršnjakom. Rezultati istraživanja pokazuju da sramežljiva djeca često promatraju vršnjake s određene udaljenosti, naročito kada žele pristupiti drugima (Asendorpf, 1990a). Nađena je visoka negativna povezanost od -0.62 (prema Paulhus & Morgan, 1997) između procjena sramežljivosti i vremena govorenja. Sramežljive se osobe percipira kao da imaju niže intelektualne sposobnosti iako istraživanja pokazuju da takva povezanost ne postoji. Paulhus i Morgan (1997) su našli da odrasli ispitanici koriste šutljivost kao direktan dokaz za nisku inteligenciju. Ispitanici su temeljili svoje procjene i inteligencije i sramežljivosti na količini vremena govorenja u grupi. Ne znati što reći je često u opisima sramežljivosti. Mjere sramežljivosti koje uključuju govor dosljedno razlikuju sramežljive od manje sramežljivih. Evans i Bienert (prema Crozier, 2001) su u svom istraživanju našli da su šutljivost i minimalni odgovori sramežljive djece izazivali kod nastavnika nelagodu. Nastavnici su pak, u svrhu kontroliranja situacije, takvoj djeci postavljali još manje pitanja što je vodilo ka još manje odgovora. Općenito su djeca bila manje fluentna kada bi im se postavljala direktna pitanja tipa "tko", "gdje", "kada", "što", ili kada su mogli odgovoriti samo s "da" ili "ne". Djeca su fluentnija kada su odrasli usvojili više konverzacijski stil (Crozier i Perkins, 2002). Postoje barem dva mehanizma preko kojih sramežljivost može utjecati na izvedbu. To može biti preko procesa pažnje kada sramežljivost stvara smetnju koja npr. može inhibirati stvaranje odgovora u testovima rječnika. Također, sramežljiva djeca mogu za sebe postaviti stroža mjerila za izbor odgovora jer time žele smanjiti vjerojatnost davanja netočnog odgovora, a time i neugode. Ako se usvoji takva strategija, to će rezultirati dužim vremenom potrebnim za odgovaranje ili čak nesklonošću davanja bilo kakvog odgovora.

1.3 Spolne razlike u sramežljivosti

Djevojčice su od najranijeg uzrasta pa do adolescencije nešto sramežljivije od dječaka, dok u zreloj dobi te razlike nestaju. 38% desetogodišnjaka sebe smatra sramežljivima, a roditelji 32% djevojčica i 28% dječaka u dobi od 8 do 10 godina smatraju sramežljivima (Zarevski i Mamula, 1998).

Sramežljivost u djetinjstvu je povezana sa sramežljivošću u odrasloj dobi. U istraživanju što su ga proveli Caspi i sur. (1988) je nađeno da su muškarci, koji su kao dječaci bili sramežljivi, značajno kasnije stupili u brak, postali očevi i počeli imati stabilne karijere u odnosu na svoje vršnjake. Izgleda da su dječaci, koji su bili neskloni stupanju u socijalne interakcije, postali muškarci koji općenito oklijevaju kod stupanja u nove i nepoznate socijalne situacije, te se tako interakcijski stil iz djetinjstva prenosi kroz čitav život. Za žene je također nađena značajna povezanost sramežljivosti u djetinjstvu sa sramežljivošću u odrasloj dobi. Za razliku od muškaraca, žene koje su kao djevojčice bile sramežljive, nisu imale odgođen ulazak u brak i stvaranje obitelji, već one najčešće preuzimaju tipičnu ulogu udane žene i domaćice. Češće od nesramežljivih nisu uopće radile, a ako i jesu, nakon udaje i/ili rođenja djeteta, najčešće se više nisu vraćale na posao. Te su se žene udale za muškarce koji su u srednjoj dobi bili višeg radnog položaja od muževa drugih žena, iako se u mlađoj dobi nisu razlikovali po tom položaju. Razlog tome može biti taj da su te žene, svojom tradicionalnom ulogom supruge, pomagale karijerama svojih muževa ili se pak ambiciozniji muškarci žene sramežljivim ženama ili ženama usmjerenim na kućanstvo.

Sramežljivost u djetinjstvu kod ispitanika u istraživanju Caspi i sur. (1988) nije dovela do psihopatoloških ili nekih drugih ekstremnih posljedica, ali je ipak imala značajne posljedice po njihov kasniji razvoj kao odraslih osoba. Podaci ovog istraživanja pokazuju da su spolne razlike pod utjecajem kulturalnih i povijesnih očekivanja koja se tiču spolno-očekivanog ponašanja.

Pilkonis (1977b) je u svome istraživanju proučavao verbalne, neverbalne i afektivne razlike između ljudi koji se smatraju sramežljivima i nesramežljivih. U istraživanje su bili uključeni i muškarci i žene. Očekivalo se da će sramežljivi ispitanici pokazivati manje afilijativnog ponašanja (manje kimanja, smješkanja, gestikuliranja, promatranja). Interakcija spola i sramežljivosti bila je najjača na mjeri ponašanja koje se tiče promatranja/gledanja. Tu su bili uključeni broj pogleda, postotak vremena gledanja, broj perioda kontakta očima, te postotak vremena u kontaktu očima. Sramežljivi muškarci su

najmanje gledali, nesramežljivi najviše, a žene su se po rezultatima smjestile između njih. Sramežljive žene su češće kimale glavom, a također su se i više smješkale (i sramežljive i nesramežljive) od muškaraca. Kod muškaraca, socijalna anksioznost dovodi do oklijevanja u govorenju, gledanju ili uspostavljanju kontakta očima, dok kod žena anksioznost dovodi do potrebe da se bude ljubazna, što se vidi kroz kimanje i smješkanje.

1.4 Dobne razlike u sramežljivosti

Rezultati istraživanja ukazuju na to da su u funkciji dobi razlike znatno veće nego razlike s obzirom na spol (Zarevski i Mamula, 1998). U petom razredu (dob od 10 i 11 godina) 38% djece sebe smatra sramežljivima, dok u sedmom i osmom razredu (početak adolescencije) sebe sramežljivima smatra 54% djece. Sramežljivi tinejdžeri izjavljuju da im alkohol i droga pomažu da budu manje svjesni sebe. Općenito se postotak odraslih osoba koje se smatraju sramežljivima kreće oko 40% (Cheek i sur., 1986).

Kod male je djece utvrđena crta inhibiranosti, koja se definira kao sklonost povlačenju iz nepoznatih situacija, a ta je sklonost prediktor sramežljivog ponašanja u kasnijem djetinjstvu. No, inhibirano ponašanje može odražavati i introverziju, a ne samo sramežljivost. Tako se istraživanja sramežljivosti ne smiju bazirati samo na promatranju ponašanja, jer su identificirane i kognitivne i somatske komponente sramežljivosti koje su povezane s bihevioralnom, no nisu nužno istovremene (Crozier, 1995).

U dojenačkoj dobi sramežljivu djecu karakterizira to što su više iritabilna, s manje ritma i manje kooperativna, odnosno, to su po temperamentu "teža" djeca. Također su ta djeca imala češće kolike i probleme sa spavanjem, a i pretjerano su plakala. Sramežljivost je u dojenačkoj dobi uglavnom povezana s općenito teškim temperamentom. U vrlo ranoj dobi od 8 mjeseci zabrinutost zbog nepoznatih osoba može se kretati od blage negativne reakcije do jakog plača. Kasnije, tijekom ranog djetinjstva, jasni negativni odgovori postaju sve manje vjerojatni, a djeca pak često pokazuju mješavinu socijabilnog i zabrinutog ponašanja. Takvo ambivalentno ponašanje prema nepoznatim osobama vrlo lijepo oslikava konflikt istovremenog privlačenja i odbijanja kod sramežljivosti kao stanja (Asendorpf, 1989).

Za djecu, koja su u dobi od 4 i 6 godina sklona internaliziranju negativnih emocija i nemogućnosti premještanja pažnje s tih negativnih emocija, postoji velika vjerojatnost da će i u kasnijim godinama biti sramežljiva. Djeca procijenjena kao sramežljiva češće ne čine ništa u mogućim konfliktnim situacijama i relativno malo koriste instrumentalne načine rješavanja problema i ne traže podršku. Nisu asertivna i ne koriste aktivne načine nošenja s problemima.

1.5 Povezanost sramežljivosti i samopoštovanja

Istraživanja sramežljivosti kao crte dosljedno pokazuju njenu umjereno visoku negativnu korelaciju s mjerama samopoštovanja (Crozier, 1995). Sumnje u vlastitu sposobnost uspješnog pridonosa u socijalnim susretima i vjerovanje da će se biti negativno evaluiran od strane drugih, mogu pridonijeti inhibiranom ponašanju i socijalnoj anksioznosti koje karakteriziraju sramežljivost. Spoj zahtjeva okoline, percepcije evaluacije od strane roditelja, učitelja i vršnjaka, te sklonosti razmišljanja o sebi u terminima crta, omogućuje djeci da stvore sliku o sebi kao o socijalnim akterima. Ona sebe vide kao djecu koju netko voli ili ne voli, koja su popularna ili zanemarena, sigurna ili nesigurna u sebe u susretanju ljudi. Individualne se razlike u sramežljivosti pojavljuju u djetinjstvu i povezane su sa samopoštovanjem. Značajna korelacija između mjera sramežljivosti i samopoštovanja koja je nađena kod odraslih, također je vidljiva i kod četverogodišnjaka (Crozier, 2001).

Hymel (prema Crozier, 2001) je radio istraživanje s djecom od 4. do 6. razreda. Ona djeca koja su od strane vršnjaka procijenjena kao sramežljiva imala su niže samopoštovanje od one koja nisu procijenjena kao sramežljiva. Sramežljivost je najuže povezana s nedostatkom socijalnog samopouzdanja koje se očituje u niskom samopoštovanju u socijalnim situacijama i zabrinutosti oko nedostatnih socijalnih vještina.

1.6 Mjerenje sramežljivosti

Sramežljivost, kao i velik broj drugih psiholoških konstrukata, podrazumijeva bogat spektar ponašanja, kognicija i tjelesnih reakcija. Takva širina konstrukta djelomično objašnjava zašto se često koristi u svakodnevnom govoru, no predstavlja problem istraživačima koji žele razumijeti prirodu, porijeklo i posljedice sramežljivosti. Načini mjerenja u psihologiji mogu se podijeliti, po sistemu što ga je predložio Fiske (1971, prema Briggs i Smith, 1986), u šest kategorija: samoopisi, trenutno iskustvo, sposobnosti, prijašnje ponašanje, opažanje ponašanja i psihofiziologija. U istraživanju sramežljivosti kod odraslih prevladavaju mjere u obliku samoopisa, tako da postoji velik broj mjera u kojima se od ispitanika traži da opišu koliko se sramežljivima vide.

Kod odraslih se ispitanika često koristi Revidirana skala sramežljivosti (RSS) čiji su autori J. M. Cheek i A. H. Buss. U Hrvatskoj je ta skala primijenjena na srednjoškolicima (Žele, 2000). Faktorskom analizom te skale izlučen je jedan faktor koji je objašnjavao 53,32% varijance. Cheek i Briggs (1990) navode da faktorska analiza te skale obično daje jedan faktor. Briggs i Smith (1986) su napravili usporedbu sedam različitih mjera sramežljivosti u obliku samoiskaza, uključujući već spomenutu RSS, Social Avoidance and Distress Scale, Stanford Shyness Survey, Morrisovu skalu sramežljivosti, Social Reticence Scale, Interaction Anxiety i McCroskyjevu skalu sramežljivosti. Faktori pouzdanosti tih skala su se kretali od 0,82 do 0,92. Faktorskom su analizom izlučena tri faktora. Jedan faktor su gotovo u potpunosti činile čestice Social Avoidance and Distress Scale, drugi se odnosio na čestice koje opisuju kompetentnu i efektivnu komunikaciju i socijalnu inicijativu (čestice koje su formulirane u smjeru suprotnom od sramežljivosti i čestice koje su se izričito ticale sramežljivosti), a treći na čestice koje opisuju nervozu u prisutnosti autoriteta. Sve su skale bile u visokim međusobnim korelacijama.

Briggs (prema Crozier, 2001) smatra da je sramežljivost primarna crta ličnosti za koju se u faktorskoj analizi ne dobivaju faktori nižeg reda.

U istraživanjima sramežljivosti kod djece se koriste neke druge mjere za ispitivanje sramežljivosti kao što su procjene vršnjaka, nastavnika i roditelja, a također i opažanje. Rijede su se koristile globalne samoprocjene sramežljivost, no ne i upitnici tako da nema podataka o validaciji nekog upitnika sramežljivosti za djecu.

Istraživanja pokazuju da izvještaji roditelja o socijalnoj inhibiciji odražavaju inhibiciju prouzročenu nepoznatošću, dok izvještaji nastavnika o socijalnoj inhibiciji (koji su

bazirani na promatranju djece s njima poznatim vršnjacima u poznatom okruženju) odražavaju inhibiciju ili sramežljivost temeljenu na socijalno-evaluativnim zabrinutostima (Eisenberg i sur., 1998).

Svaki mjerni postupak treba se sustavno evaluirati kako bi se procijenila njegova upotrebljivost. Tu procjenu nam omogućuju svojstva tog postupka koja nazivamo metrijske karakteristike (Petz, 1992). Glavne metrijske karakteristike su valjanost, pouzdanost, objektivnost i osjetljivost. Valjanost je svojstvo mjernog postupka koje nam pokazuje mjeri li taj instrument ono što smatramo da mjeri i u kojem stupnju. Pouzdanost je nezavisnost mjerenja od nesistematskih izvora pogrešaka. Osjetljivost postupka je sposobnost razlikovanja ispitanika na osnovi rezultata. Objektivnost se odnosi na stupanj nezavisnosti rezultata mjerenja o postupcima istraživača kod registracije i vrednovanja rezultata.

Budući da je polazište svakog mjerenja poznavanje onog što test mjeri, možemo reći da je valjanost središnja metrijska karakteristika. Postupak utvrđivanja valjanosti mjernog instrumenta naziva se validacija. Dva su osnovna tipa valjanosti, teorijska i praktična. Teorijska ili konstruktna valjanost je skup svih relevantnih informacija koje pridonose utvrđivanju mjeri li i u kojem stupnju neki psihologijski mjerni postupak određenu hipotetsku osobinu. Kao rezultat teorijske validacije, instrumentu se obično pridaje neki naziv kojim se deklarira da test mjeri upravo određenu osobinu. Sa znanstvenog aspekta, teorijska valjanost je od vitalnog značenja jer predstavlja vezu između mjernog instrumenta i teorijskog modela koji leži u njegovoj osnovi. Teorijska valjanost testa se analizira na različite načine: sistematskom logičkom analizom sadržaja i postupka mjerenja (sadržajna valjanost), analizom povezanosti rezultata dobivenih primjenom mjernog instrumenta i različitih drugih manifestacija mjerene osobine (empirijska valjanost), te faktorskom analizom. Da bi prikazali konstruktnu (teorijsku) valjanost treba pokazati ne samo da mjerni postupak ima visoke korelacije s varijablama s kojima bi teoretski trebao korelirati, već i da nema značajne korelacije s varijablama od kojih bi se trebao razlikovati. Prvi spomenuti proces se naziva konvergentna, a drugi diskriminantna validacija (Anastasi i Urbina, 1997). Za zadovoljavajuću konstruktnu valjanost, koeficijenti konvergentne valjanosti (korelacije iste osobine mjerene različitim metodama) bi trebali biti viši od korelacija s različitim osobinama mjerenima drugačijim metodama, a također bi trebali biti i viši od korelacija s drugim osobinama mjerenima istom metodom. Akumulacijom rezultata svih ovih analiza osnažuje se

spoznaja o tome što postupak mjeri. U pravilu, teorijska valjanost nije izražena jednim koeficijentom, već složenim sudom utemeljenim na združivanju rezultata niza analiza. Praktična je pak valjanost svojstvo mjernog postupka da diferencira uspješne od neuspješnih u određenom kriteriju praktične djelatnosti. Najčešće se operacionalizira kao mjera povezanosti između testovnih i kriterijskih rezultata. Praktična valjanost također može pridonijeti pri utvrđivanju teorijske valjanosti mjernog postupka.

Konstrukcija i interpretacija mjernog postupka predstavljaju dugotrajan proces koji vjerojatno nikada u potpunosti nije završen. Primjenom upitnika tijekom vremena se stječe potpunije razumijevanje čimbenika koji utječu na rezultate, što pak utječe i na razvoj samog teorijskog konstrukta.

1.7 Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu

Za razliku od ispitivanja sramežljivosti kod odraslih ispitanika, ispitivanje sramežljivosti kod djece najčešće se zasniva na različitim procjenama (nastavnika, roditelja, stručnjaka), odnosno na opažanju dječjeg ponašanja. No, ispitivanja sramežljivosti se ne mogu temeljiti samo na opažanju ili procjeni ponašanja, već moraju biti uključene i kognitivna i somatska komponenta, za koje se zna da ne moraju nužno biti istovremene s bihevioralnom. Također se mora uzeti u obzir da inhibirano ponašanje može odražavati introvertiranost, a ne sramežljivost. Van der Molen (1990) navodi da se osobu može smatrati sramežljivom ako ona, uz još neke karakteristike, samu sebe smatra sramežljivom. Također i Crozier (1995) smatra da sramežljivost mora biti usko povezana s osobnom samoprocjenom. Sve navedeno ukazuje na važnost samoprocjene u ispitivanju sramežljivosti. U tu je svrhu Crozier (1995) konstruirao upitnik sramežljivosti za djecu u dobi od 8 do 12 godina.

Umjesto da krene od vlastitih koncepcija sramežljivosti ili da prilagođava upitnik sramežljivosti za odrasle dječjem uzrastu, autor je kao temelj za čestice upitnika koristio koncepcije sramežljivosti od strane djece. Prijašnja istraživanja (Crozier, 1995) su pokazala da djeca imaju koncepcije o sramežljivosti, a teme koje se pojavljuju u njihovim opisima su slične onima iz stručne literature. Crozier je u svom istraživanju primjenio analizu koja se temelji na frekvenciji spomenutih riječi vezanih uz sramežljivost. Najčešći odgovori djece (n=141), koji su bili spomenuti 10 ili više puta, su bili: preplašen (57 puta spomenuto u odgovorima djece), skrivanje (34), crvenjenje (34), plakanje (24), nove situacije (22), tih (21), tužan (19), ne govori (17), nesretan (17), sramežljiv (16), bježi (14), nervozan (13), zbunjen (11), smješkanje (10). Dječaci i djevojčice su davali slične odgovore. U svrhu sastavljanja čestica za upitnik bilo je potrebno saznati koje su to situacije koje izazivaju sramežljivost. Neka su djeca u svoje protokole unosila i takve situacije: nove i nepoznate situacije koje su uključivale nastavnike, druge odrasle osobe i drugu djecu. Druge češće spomenute situacije su bile: nastupanje pred razredom, biti predmetom zadirkivanja, govori se o djetetu, fotografirati se, vršnjaci iz razreda gledaju tvoju fotografiju i odlazak na zabavu. Na temelju tih spomenutih situacija i reakcija djece na sramežljivost sastavljene su čestice koje su navedene u tablici 1.

Tablica 1 Čestice Crozierovog upitnika sramežljivosti za djecu

1. Teško mi je razgovarati s nekim koga ne poznajem.
2. Lako se zbunim.
3. Najčešće sam tih / tiha kada sam u društvu.
4. Pocrveniš li kada ti pjevaju "Sretan rođendan"?
5. Kada sam s važnim osobama onda sam nervozan / nervozna.
6. Sramim se kada moram čitati naglas u razredu.
7. Nervozan / nervozna sam kada se trebam priključiti nekoj novoj grupi.
8. Pocrvenim kada me netko zadirkuje.
9. Govoriš li puno kada vidiš nekoga po prvi puta?
10. Uživam pjevati glasno kada me drugi mogu čuti.
11. U grupi ljudi sam najčešće sramežljiv / sramežljiva.
12. Sramim se kada sam u središtu pozornosti.
13. Crveniš li često?
14. Neugodno mi je kada mi ravnatelj govori.
15. Da učiteljica traži nekoga za nastupu predstavi, bi li podigao / podigla svoju ruku?
16. Lako mi je sklopiti prijateljstvo.
17. Bilo bi mi neugodno da me učiteljica stavi u prvi red na pozornici.
18. Kada te odrasli upitaju nešto o tebi, događa li ti se često da ne znaš što reći?
19. Zacrvenim se kada učiteljica hvali moj rad.
20. Neugodno mi je kada moram ući u sobu punu ljudi.
21. Je li ti neugodno kada tvoji prijatelji gledaju tvoje fotografije dok si bio malen?
22. Bi li ti bilo previše neugodno tražiti nekoga za pomoć u nekom dobrom djelu?
23. Uživam se fotografirati.
24. Najčešće razgovaram samo s jednim ili dva bliska prijatelja.
25. U susretu s djevojčicama / dječacima obično mi je neugodno.
26. Pocrvenim kad god moram razgovarati sa djevojčicom / dječakom moje dobi.

Kako je upitnik sastavljen za ispitivanje sramežljivosti kod djece u dobi od 8 do 12 godina, način odgovaranja treba biti jednostavan. Tako djeca na čestice odgovaraju sa "da", "ne" ili "ne znam". Način bodovanja je takav da se odgovor "da" boduje s dva boda, odgovor "ne znam" s jednim bodom, a odgovor "ne" se ne boduje, osim za čestice 9, 10, 15, 16 i 23 koje su bodovane obrnuto. Od tih 26 čestica, na višu sramežljivost su upućivali odgovori "da" na 21 čestici i odgovori "ne" na pet spomenutih čestica.

Crozier (1995) je koristio CSQ u dva istraživanja u kojima je utvrđivao povezanost sramežljivosti i samopoštovanja. U tim je istraživanjima pouzdanost CSQ iznosila 0,82. Upitnik nije bio faktorski analiziran. U oba istraživanja je bila utvrđena značajna negativna povezanost rezultata na CSQ s mjerama samopoštovanja.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Kako ne postoji upitnik za mjerenje sramežljivosti kod djece na hrvatskom jeziku, cilj ovog istraživanja je bio prevesti Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu CSQ (Children's Shyness Questionnaire) i ispitati njegove metrijske karakteristike. U skladu s ciljem formulirani su sljedeći problemi:

1. Utvrditi faktorsku strukturu Crozierovog upitnika sramežljivosti za djecu (CSQ).
2. Utvrditi unutrašnju konzistentnost CSQ-a.
3. Utvrditi povezanost rezultata na CSQ s vršnjačkim i nastavničkim procjenama sramežljivosti, kao i s globalnom samoprocjenom sramežljivosti.
4. Utvrditi povezanost rezultata na CSQ s mjerom samopoštovanja.
5. Provjeriti osjetljivost CSQ-a.
6. Ispitati dobne i spolne razlike u sramežljivosti.

3. METODA

3.1 Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 210 učenika (112 dječaka i 98 djevojčica) dviju osnovnih škola u Zagrebu, polaznika 3., 4., 5. i 6. razreda. U dobi od 9 godina je bilo 30 djece, 77 u dobi od 10 godina, 49 u dobi od 11 godina i 54 u dobi od 12 godina. Prosječna dob ispitanika je bila 10,6 godina. U istraživanju su sudjelovali i nastavnici (učiteljice i razrednici učenika uključenih u istraživanje), njih 10.

3.2 Instrumenti

3.2.1 Upitnik sramežljivosti za djecu

U ispitivanju je kao mjera sramežljivosti korišten Upitnik sramežljivosti za djecu (Children's Shyness Questionnaire – CSQ) čiji je autor W. R. Crozier (1995).

Upitnik sadrži 26 čestica u obliku pitanja. U originalnoj verziji je 19 čestica u obliku izjavnih rečenica, a 7 je čestica u obliku pitanja. Provedeno je predistraživanje u kojem je sudjelovalo 16 djece, koja nisu bila uključena u glavno istraživanje. Polovica djece je ispunjavala upitnik u formi pitanja, a druga polovica u formi kakvu je zadao sam autor. Kako su djeca jednako dobro prihvatila obje verzije, u glavnom smo istraživanju odlučili koristiti verziju sa svim česticama u obliku pitanja, kako bi se izbjegla mogućnost da formulacija čestica utječe na davanje odgovora. Način bodovanja upitnika je opisan u Uvodu. Ukupan rezultat je suma bodova na cijelom upitniku. Najmanji mogući rezultat na upitniku je 0, a najveći 52 boda, s time da veći rezultat ukazuje na viši stupanj sramežljivosti. Upitnik se nalazi u prilogu.

3.2.2 Rosenbergova skala samopoštovanja za djecu

U svrhu ispitivanja samopoštovanja korišten je Rosenbergov upitnik samopoštovanja prilagođen uzrastu ispitanika, čiji je original konstruiran 1965. god. Najčešće se koristi kao skala Likertovog tipa gdje ispitanici odgovaraju na skali od 4-7 stupnjeva. Originalno skala sadrži 10 čestica, pet pozitivnih i pet negativnih. Skala korištena u ovom istraživanju je po formulaciji čestica malo promijenjena u odnosu na originalnu tako da su one prikladnije dječjem uzrastu, a također su i dodane dvije čestice.

Rosenbergova skala samopoštovanja je u ovom obliku bila korištena u istraživanju Keresteš i sur. (1999). Pouzdanost skale u tom istraživanju je iznosila 0,79.

Skala po definiciji mjeri unidimenzionalni konstrukt globalnog samopoštovanja. Rosenberg (prema Gray-Little i sur., 1997) smatra da osoba koju karakterizira visoko samopoštovanje poštuje samu sebe, smatra se vrijednom osobom, cijeni se i prepoznaje svoje greške. Ako osoba ima nisko samopoštovanje to znači da joj nedostaje poštovanja prema samoj sebi, smatra se nevrijednom, nedovoljnom i općenito nedostatnom osobom.

Skala je vrlo praktična za upotrebu jer je za njeno ispunjavanje potrebno tek nekoliko minuta, jezik koji je upotrijebljen je vrlo jednostavan i djeci jasan, a čestice su jasno povezane s konstruktom. Istraživanja s odraslim ispitanicima pokazuju visoku pouzdanost skale od 0,74 do 0,89 (prema Lacković-Grgin, 1994). Faktorskom analizom se dobiva najčešće jedan faktor, a ponekad dva (prema Gray-Little i sur., 1997). U situacijama kada se ekstrahiraju dva faktora, jedan od njih predstavlja negativne, a drugi pozitivne čestice.

U ovom je istraživanju zadatak ispitanika bio procijeniti tvrdnje na skali Likertovog tipa od 3 stupnja: slažem se (3 boda), djelomično se slažem (2 boda) i ne slažem se (1 bod). Negativne su se čestice ocjenjivale u obrnutom smjeru. Ukupan rezultat ispitanika je bio jednostavan zbroj procjena svih 12 čestica. Najmanji mogući rezultat je bio 12 bodova, a najveći 36. Veći rezultat ukazuje na viši stupanj samopoštovanja. Cronbachov alfa koeficijent u našem istraživanju iznosi 0,79. Upitnik se nalazi u prilogu.

3.2.3 Nastavničke i vršnjačke procjene sramežljivosti, te globalne samoprocjene

Od razrednika i vršnjaka iz razreda zatraženo je da za svakog učenika iz razreda procijene stupanj njegove sramežljivosti na ljestvici od 1-5, pri čemu je 1 značilo da dijete nije uopće sramežljivo, a 5 da je dijete jako sramežljivo. Pretpostavka je da je djeci takva skala lako razumljiva jer ju je lako povezati sa skalom školskih ocjena. Kao rezultat procjene sramežljivosti od strane vršnjaka računala se aritmetička sredina svih dobivenih procjena. Na istoj ljestvici prikupljala se i globalna samoprocjena sramežljivosti.

3.3 Postupak

Istraživanje je provedeno uz suglasnost ravnatelja i psihologa škola čiji su učenici sudjelovali u istraživanju.

Ispitivanje je provedeno grupno, za svaki od ukupno 10 razreda posebno. Ispitivač bi na početku djeci i nastavniku objasnio da se radi o istraživanju u svrhu izrade diplomskog rada, zatim da će djeca ispunjavati tri upitnika, a nastavnik jedan. Rečeno im je da će im sve biti detaljnije objašnjeno prije ispunjavanja svakog pojedinog upitnika. Redosljed primjene skala i upitnika je rotiran od razreda do razreda. Nastavnici su ispunjavali skalu procjene sramežljivosti u isto vrijeme kada i djeca. Postupak je sveukupno trajao oko 20 minuta.

Uputa za upitnik sramežljivosti (CSQ) je glasila: " Ispred vas se nalazi 26 pitanja o tome što doživljavate dok nešto radite. Odgovarate tako da stavite znak X na odgovarajuće mjesto, dakle ispod odgovora DA, NE ili NE ZNAM. "

Uputa za skalu samopoštovanja je glasila: " Pred vama se nalaze rečenice koje opisuju što djeca misle i osjećaju o sebi. Uz svaku od njih označi koliko se s njom slažeš i to tako da znak X staviš na odgovarajuće mjesto. Dakle, slažete li se, djelomično se slažete s time ili se ne slažete. "

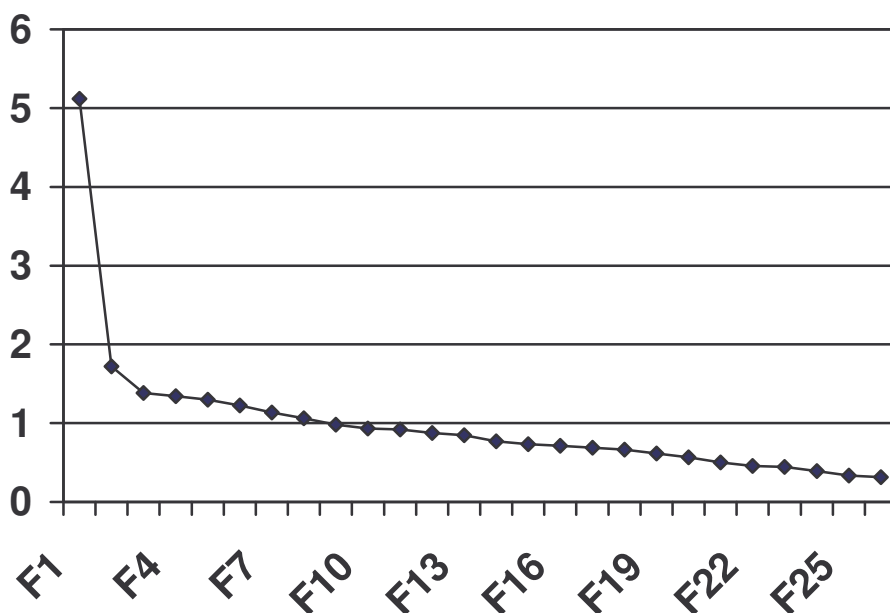
Uputa za procjenu sramežljivosti je glasila: " Ispred sebe imate popis svih učenika u svom razredu. Najprije Vas molim da zaokružite broj ispred svog imena. Sada za svakog u razredu označite koliko mislite da je sramežljiv, tako da vam broj 1 znači da uopće nije sramežljiv, a 5 da je taj netko jako sramežljiv. Za sebe možete označiti ako želite. "

4. REZULTATI

4.1 Faktorska analiza Crozierovog Upitnika sramežljivosti za djecu

Međusobne korelacije čestica CSQ, koje su poslužile kao osnova za faktorsku analizu, kreću se od $-0,15$ do $0,44$, s time da je većina njih statistički značajna. Negativni predznak pojedinih korelacija je bio i očekivan iz razloga što neke čestice ukazuju na prisutnost, a neke na odsutnost sramežljivosti. Faktorskom analizom glavnih komponenata Upitnika sramežljivosti za djecu dobiveno je čak 8 faktora s karakterističnim korijenima većima od 1. No, scree plot, koji je prikazan na slici 1, pokazuje da je značajan samo prvi faktor čiji karakteristični korijen iznosi 5,12 i koji objašnjava 19,7% varijance. Ostali faktori objašnjavaju daleko manju količinu varijance i ne smatraju se značajnima. Može se zaključiti da se radi o faktoru sramežljivosti.

Kaiser-Meyer-Olkin-ov indeks, koji iznosi 0,773, i Bartlettov test značajnosti korelacione matrice pokazuju da je ona značajna, a time i pogodna za faktorsku analizu.

Slika 1 Scree plot za CSQ

Os x-izlučene komponente

Os y- iznos karakterističnog korijena

U tablici 2 su navedene faktorske saturacije čestica CSQ izlučenim faktorom. Iz tablice 2 je vidljivo da značajna zasićenja izlučenim faktorom imaju čestice kod kojih odgovor "da" ukazuje na višu sramežljivost. Značajna zasićenja nemaju one čestice kod kojih odgovor "ne" ukazuje na višu sramežljivost.

Tablica 2 Faktorske saturacije čestica CSQ izlučenim faktorima

Redni broj i sadržaj čestice	F1
1. Je li ti teško razgovarati s nekim koga ne poznaješ?	0,48
2. Zbuniš li se lako?	0,44
3. Kada si u društvu, jesi li često tih / tiha?	0,38
4. Pocrveniš li kada ti pjevaju "Sretan rođendan"?	0,46
5. Jesi li nervozan / nervozna kada si u društvu važnih osoba?	0,42
6. Srmiš li se kada moraš čitati naglas u razredu?	0,55
7. Kada se trebaš priključiti nekoj novoj grupi, jesi li nervozan / nervozna?	0,56
8. Pocrveniš li kada te netko zadirkuje?	0,46
9. Govoriš li puno kada vidiš nekoga po prvi puta?	0,19
10. Uživaš li pjevati glasno kada te drugi mogu čuti?	0,00
11. Jesi li sramežljiv / sramežljiva u grupi ljudi?	0,69
12. Srmiš li se kada si u središtu pozornosti?	0,56
13. Crveniš li često?	0,40
14. Kada ti ravnatelj govori, je li ti neugodno?	0,46
15. Da učiteljica traži nekoga za nastup u predstavi, bi li podigao / podigla svoju ruku?	0,12
16. Je li ti lako sklopiti prijateljstvo?	0,29
17. Bi li ti bilo neugodno da te učiteljica stavi u prvi red na pozornici?	0,61
18. Kada te odrasli upitaju nešto o tebi, događa li ti se često da ne znaš što reći?	0,47
19. Zacrveniš li se kada učiteljica hvali tvoj rad?	0,44
20. Je li ti neugodno kada moraš ući u sobu punu ljudi?	0,58
21. Je li ti neugodno kada tvoji prijatelji gledaju tvoje fotografije dok si bio malen?	0,48
22. Bi li ti bilo previše neugodno tražiti nekoga za pomoć u nekom dobrom djelu?	0,37
23. Uživaš li se fotografirati?	0,15
24. Razgovaraš li najčešće samo s jednim ili dva bliska prijatelja?	0,26
25. Je li ti neugodno kada srećeš djevojčice / dječake?	0,48
26. Pocrveniš li kad moraš razgovarati sa djevojčicom / dječakom svoje dobi?	0,44

F1- saturacije čestica na prvom faktoru

Masnijim brojkama su otisnute značajne saturacije

Replikativna faktorska analiza s prepolovljenim uzorkom (par-nepar) potvrđuje dobivenu faktorsku strukturu jer se koeficijenti kongruencije kreću od 0,964 do 0,993.

4.2. Pouzdanost Crozierovog Upitnika sramežljivosti za djecu (CSQ)

U našem uzorku ispitanika, CSQ je pokazao zadovoljavajuću unutrašnju konzistentnost jer Cronbachov alfa iznosi 0,815, što je u skladu s rezultatima Croziera (1995) koji je u svom istraživanju koristio isti upitnik na djeci istog uzrasta. Analiza čestica pokazala je da jedna čestica (br. 10- Uživao li pjevati glasno kada te drugi mogu čuti?) vrlo malo pridonosi skali. Korelacija te čestice sa ukupnim rezultatom je 0,10, ali brisanje te čestice vrlo malo poboljšava pouzdanost, te alfa koeficijent tada iznosi 0,820. Korelacije čestica s ukupnim rezultatom kreću se od 0,101 do 0,591, pri čemu ih je 8 većih od 0,40, i to za čestice 1, 6, 7, 11, 12, 17, 20 i 21.

4.3 Povezanost rezultata na različitim mjerama sramežljivosti

Kao odgovor na treći problem utvrđene su korelacije među različitim mjerama sramežljivosti, koje su navedene u tablici 3. Vidljivo je da najveća povezanost postoji između globalne samoprocjene i samoiskaza na CSQ-u (0,473), a također je visoka i povezanost između procjena nastavnika i vršnjaka (0,443).

Tablica 3 Korelacije između različitih mjera sramežljivosti

	PSN	PSV	SPS
CSQ	,206	,293	,473
SPS	,262	,259	-
PSV	,443	-	-

sve su korelacije značajne na razini od 1 %

CSQ- Upitnik sramežljivosti za djecu

PSN- procjena sramežljivosti od strane nastavnika

PSV- procjena sramežljivosti od strane vršnjaka

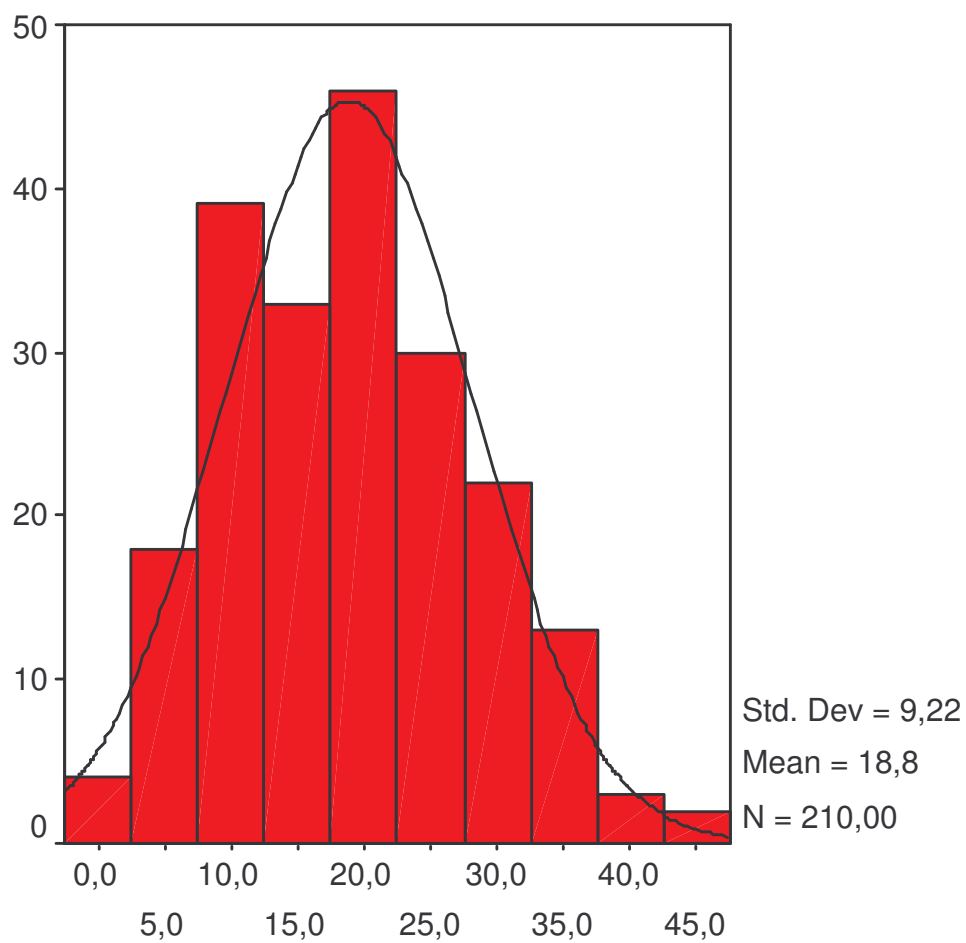
SPS- globalna samoprocjena sramežljivosti

4.4 Povezanost rezultata na CSQ i skali samopoštovanja

Kao odgovor na četvrti problem ovog istraživanja ispitivana je povezanost rezultata na CSQ s onima na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Povezanost rezultata na te dvije skale je statistički značajna i iznosi $-0,38$ ($p < 0,01$). Dakle, što je više izražena sramežljivost, to je niži stupanj samopoštovanja.

4.5 Osjetljivost CSQ-a

Na upitniku sramežljivosti je prosječan rezultat što ga djeca postižu 18,84, uz standardnu devijaciju od 9,22. Najniži rezultat je 0, a najviši 44 (mogući raspon rezultata je od 0 do 52). Distribucija rezultata na tom upitniku je prikazana na slici 2. Provjeravana je i normalnost distribucije rezultata. Mjera asimetrije pokazuje da je distribucija rezultata pozitivno asimetrična (0,331), odnosno da ima više nižih rezultata što nam govori da ovaj upitnik nešto bolje razlikuje sramežljivije ispitanike. Mjera opsega distribucije pokazuje da je distribucija rezultata na CSQ leptokurtična (0,386) jer se više rezultata nalazi oko aritmetičke sredine. No, kako su obje vrijednosti mjera devijacija ispod vrijednosti ± 1 , što se smatra graničnom vrijednošću, možemo utvrditi da se rezultati na CSQ distribuiraju normalno, što se i očekivalo, jer Zarevski i Mamula (1998) navode da se sramežljivost distribuira po načelu normalne krivulje. Možemo zaključiti da ovaj upitnik dobro diskriminira djecu prema stupnju njihove sramežljivosti.

CSQUK

Slika 2 Distribucija rezultata na CSQ (n=210)

4.6 Dobne i spolne razlike u sramežljivosti

Kako bi se odgovorilo na šesti problem, promatrana je i veza sramežljivosti sa spolom i dobi.

Tablica 4 Prosječni rezultati i standardne devijacije na CSQ s obzirom na dob i spol djece

dob	9		10		11		12		ukupno	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
CSQ	28.2	19.4	22.1	16.9	17.7	17.5	18.2	15.3	21	17
SD	8,86	8,56	8,99	9,09	9,31	7,56	8,04	9,09	9,40	8,67
Ukupno	23.8		19.3		17.6		16.7		18.84	
SD	9,66		9,35		8,34		8,67		9,22	

Iz tablice 4 je vidljivo da djevojčice i mlađa djeca postižu više rezultate na CSQ-u. Značajnost dobnih i spolnih razlika provjerena je analizom varijance čiji su rezultati prikazani u tablici 5.

Tablica 5 Rezultati dvosmjerne ANOVE (dob* spol) s rezultatima na CSQ kao zavisnom varijablom

izvor varijabiliteta	ss	F	p
Spol	1, 202	11,174	0,00
Dob	3, 202	4,710	0,00
Dob* Spol	3, 202	1,696	0,17

Djeca u dobi od 9 godina postižu značajno više rezultate na CSQ od ostale djece ($t_{9,10}=2,23$, $p<0,05$; $t_{9,11}=3,04$, $p<0,01$; $t_{9,12}=3,48$, $p<0,01$). Ostale dobne razlike nisu značajne. Spolne su razlike prisutne samo kod djece u dobi od 9 ($t=2,77$, $p<0,01$) i 10 godina ($t=2,51$, $p<0,02$), a kod starije djece nema statistički značajnih razlika, što znači da među mlađom djecom djevojčice postižu značajno više rezultate od dječaka. Interakcija dobi i spola nije bila značajna.

5. RASPRAVA

Upitnik sramežljivosti za djecu (CSQ) je konstruiran u svrhu ispitivanja sramežljivosti u obliku samoiskaza. Kako sramežljivost ima svoju kognitivnu i somatsku komponentu koje su povezane s bihevioralnom, ali ne nužno i istovremene (a time vidljive okolini), uočava se važnost samoiskaza i samoprocjene kod utvrđivanja sramežljivosti. Osim toga, inhibirano ponašanje može odražavati introverziju, a ne sramežljivost.

Postoji veći broj različitih upitnika i skala kojima se ispituje sramežljivost kod odraslih, no CSQ je jedini upitnik za ispitivanje sramežljivosti kod djece u obliku samoiskaza. Najčešće se ispitivanje sramežljivosti kod djece zasniva na procjenama odraslih (roditelja i nastavnika), a također postoje podaci da su djeca davala globalnu samoprocjenu sramežljivosti, no takvih je podataka vrlo malo. Takva situacija ispitivanja sramežljivosti kod djece ukazuje na važnost ovakvog jednog upitnika.

Kako je u prethodnim istraživanjima sam autor ispitivao pouzdanost upitnika i povezanost rezultata sa samopoštovanjem, te dobne i spolne razlike, logičan je korak bio proširiti provjeru njegove valjanosti na povezanost s globalnom samoprocjenom sramežljivosti i procjenom od strane bliskih osoba. Kako su nam škole pristupačne i prikladne za ispitivanje većeg broja djece, u ispitivanje su uključene procjene nastavnika i suučenika iz razreda. Osim toga, vrlo je važno bilo utvrditi njegovu faktorsku strukturu.

Kao što je već navedeno, teorijska se valjanost ne izražava jednim koeficijentom, već složenim sudom utemeljenim na integraciji niza rezultata.

Upitnik sramežljivosti ima vrlo jasnu sadržajnu valjanost jer su sve čestice indikativne za sramežljivost. Uostalom, čestice su sastavljene na temelju dječjih koncepcija sramežljivosti koje su pak u skladu s koncepcijama sramežljivosti adolescenata i odraslih.

Kako je sadržajna valjanost zadovoljavajuća, slijedeći je korak bio provjeriti pouzdanost upitnika. Već su prijašnja istraživanja pokazala da je pouzdanost upitnika visoka, što je ovim istraživanjem i potvrđeno jer Cronbachov alfa iznosi 0,815.

Kako se u istraživanjima sramežljivosti redovito nalazi visoka negativna povezanost sa samopoštovanjem, ista bi išla u prilog teorijskoj valjanosti ovog upitnika. Tako je

nađena povezanost CSQ i Rosenbergove skale samopoštovanja za djecu od $-0,38$. Dakle, što je više izražena sramežljivost, to je niži stupanj samopoštovanja. Dobiveni rezultat je u skladu s očekivanjima. Crozier (1995) je u svojim istraživanjima također ispitivao povezanost sramežljivosti i samopoštovanja te je našao povezanost rezultata na CSQ s Coopersmithovom skalom samopoštovanja od $-0,62$, a povezanost CSQ s Harterovim profilom samopercepcije se kretala od $-0,13$ do $-0,48$, s time da je povezanost sramežljivosti i skale globalnog samovrednovanja bila $-0,30$ za djevojčice i $-0,36$ za dječake.

Istraživanja povezanosti sramežljivosti i samopoštovanja kod adolescenata i odraslih također pokazuju jasnu negativnu povezanost, s time da se visina korelacije obično kreće oko $-0,50$ (prema Zarevski i Mamula, 1998).

Dakle, rezultati su u skladu s onima iz literature, gdje se često navodi da sramežljive pojedince karakterizira nisko samopoštovanje. Visoka sramežljivost i nisko samopoštovanje imaju neke zajedničke faktore (Žele, 2000), a to su negativna samoprocjena u nekim aspektima života, smanjena inicijativa i sigurnost u sebe kod uključivanja u neke aktivnosti, nezadovoljstvo sobom, slabije razvijeni interpersonalni odnosi i dr.

Također se pokazalo da su rezultati na CSQ značajno povezani sa svim ostalim mjerama sramežljivosti upotrijebljenima u istraživanju, a najviša je povezanost s globalnom samoprocjenom. Visoka povezanost globalne samoprocjene i rezultata na CSQ je u skladu s Van der Molenom (1990), koji kaže da se sramežljivom može smatrati ona osoba koja samu sebe smatra sramežljivom. Visoka povezanost procjena sramežljivosti od strane drugih ukazuje na sličnost procjenjivanja djetetovog ponašanja i od strane odraslih, odnosno nastavnika, i od strane vršnjaka. Paulhus i Morgan (1997) su radili istraživanje sa studentima. Korelacija između samoprocjene sramežljivosti i procjene drugih iznosila je $0,69$, a korelacije samoprocjene s kompozitnom mjerom sramežljivosti (Revidirana skala sramežljivosti i Skala socijalne anksioznosti) su se kretale u rasponu od $0,49$ do $0,59$. Korelacije procjena vršnjaka s rezultatima na skali sramežljivosti su se kretale od $0,35$ do $0,53$. Dakle, povezanosti su bile nešto više od dobivenih u ovom istraživanju.

Na povezanost procjene i samoprocjene utječe točnost identifikacije. Pilkonis (1977b) je pokazao da je teže identificirati sramežljive od nesramežljivih ispitanika. Naime,

ispravno je identificirano u tom istraživanju 67% sramežljivih, dok je nesramežljivih točno identificirano 88%.

Istraživanja sramežljivosti često pokazuju da su djevojčice sramežljivije od dječaka. Rezultati na CSQ dobiveni u ovom istraživanju to su potvrdili. U sve četiri dobne skupine djevojčice su postigle više rezultate, premda su te razlike značajne samo kod mlađe djece (dobi 9 i 10 godina). U istraživanju Croziera (1995) djevojčice također postižu više rezultate od dječaka, dok dobnih razlika nije bilo.

Zarevski i Mamula (1998) navode da su djevojčice od najranijeg uzrasta pa do adolescencije sramežljivije od dječaka. Smatraju da se dio te razlike vjerojatno može pripisati razlikama u odgoju, gdje roditelji više štite žensku djecu, a potiču eksploratorno ponašanje dječaka.

Istraživanja sramežljivosti kod djece su više bila usmjerena na stabilnost sramežljivosti, a ne na dobne razlike u toku djetinjstva. Tako se navodi da stabilnost sramežljivosti raste s dobi. Dobne razlike koje se spominju u literaturi odnose se na razlike u postotku djece koja su sramežljiva, a kojih je 28 do 30%, u odnosu na adolescente kojih je sramežljivih čak 54%, te odrasle (oko 40% sramežljivih) (prema Zarevski i Mamula, 1998).

Ovim je istraživanjem zahvaćeno razdoblje srednjeg djetinjstva, tako da nisu mogle još biti vidljive razlike koje sa sobom "nosi" adolescencija. Ovi su rezultati u skladu s istraživanjem Eisenberg i sur. (1998) koji navode da se prema nastavničkim procjenama kod djevojčica s porastom dobi smanjivala sramežljivost, dok se prema roditeljskim procjenama kod sve djece smanjivala sramežljivost. Eisenberg smatra da je na smanjenje sramežljivosti utjecalo smanjenje socijalne inhibicije, što je moglo biti uzrokom smanjenju sramežljivosti u funkciji dobi i kod naših ispitanika.

Osim što djevojčice postižu više rezultate na CSQ, one također daju i više globalne samoprocjene sramežljivosti, a i vršnjaci ih vide kao sramežljivije od dječaka.

Faktorska analiza CSQ-a je pokazala da je značajan jedan faktor, s time da visoka zasićenja na tom faktoru imaju čestice kod kojih odgovor "da" ukazuje na višu sramežljivost, dok čestice kod kojih odgovor "ne" ukazuje na višu sramežljivost nemaju značajna zasićenja na tom faktoru. Očito je da način na koji su formulirane čestice utječe na rezultate jer su sadržajno i te čestice jasno vezane uz sramežljivost.

U Hrvatskoj se za mjerenje sramežljivosti koriste dva upitnika i to Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (Zarevski i Mamula, 1998), te Revidirana skala sramežljivosti čiji su autori Cheek i Buss (prema Žele, 2000). Obje mjere se koriste za mjerenje sramežljivosti kod odraslih ispitanika. Dosad se ispitivanje sramežljivosti kod djece, ne samo u Hrvatskoj, zasnivalo na procjenama drugih osoba bliskih djetetu. U literaturi sam pronašla samo jedno istraživanje sramežljivosti kod djece provedeno u Hrvatskoj (Zarevski i Mamula, 1998), iako se ustvari radilo o adolescentima, jer su u istraživanje bili uključeni učenici sedmih i osmih razreda osnovne škole.

Definicije sramežljivosti, kao što je npr. da je sramežljivost psihološki sindrom koji uključuje i subjektivnu socijalnu anksioznost i inhibirano socijalno ponašanje (prema Leary, 1986), stručnom terminologijom mogu zamaskirati izrazito negativno doživljavanje sramežljivosti: tugu, jad, preplašenost, nisko samopoštovanje i općenito nisko samovrednovanje. Ili, kako to Zarevski i Mamula (1998) krasno opisuju: psihološki zatvor zvan sramežljivost (str. 92). Kako je sramežljivost prilično stabilna osobina, važno ju je rano identificirati da bi se djeci moglo pomoći u što ranijem "bijegu" iz tog psihološkog zatvora. Kako se identificiranje sramežljivosti ne bi trebalo zasnivati samo na procjenama drugih, već se i samu osobu treba upitati za njene doživljaje, uočljiva je važnost upitnika za samoprocjenu sramežljivosti.

Ovo je istraživanje pokazalo da Crozierov upitnik sramežljivosti za djecu ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike, te ga je opravdano koristiti za utvrđivanje sramežljivosti kod djece u dobi od 9 do 12 godina.

6. ZAKLJUČAK

1. S ciljem utvrđivanja teorijske valjanosti Upitnika sramežljivosti za djecu (CSQ, Crozier) provedena je faktorska analiza tog upitnika. Izlučen je jedan značajan faktor koji objašnjava 19,7% varijance.
2. Utvrđena je pouzdanost CSQ-a koja je izražena Cronbachovim alfa koeficijentom i iznosi $\alpha=0,815$.
3. Nađene su značajne povezanosti rezultata na CSQ i drugih mjera sramežljivosti. Najviša je povezanost sa samoprocjenom i iznosi 0,473 ($p<0,01$). S procjenom vršnjaka ta povezanost iznosi 0,293 ($p<0,01$), a s procjenom nastavnika 0,206 ($p<0,01$).
4. Utvrđena je značajna negativna povezanost rezultata na CSQ i Rosenbergovoj skali samopoštovanja $r=-0,38$, $p<0,01$.
5. Distribucija rezultata na CSQ je u granicama normalne krivulje što pokazuje da taj upitnik dobro diskriminira djecu prema stupnju njihove sramežljivosti.
6. Rezultati na CSQ se značajno razlikuju s obzirom na dob ($F= 4,710$, $p<0,01$) i spol ($F=11,174$, $p<0,01$), tako da više rezultate postižu djevojčice i djeca mlađe dobi. Interakcija dobi i spola nije značajna.

7. LITERATURA

1. Anastasi, A. & Urbina, S. (1997) *Psychological Testing*. New Jersey: Prentice Hall.
2. Asendorpf, J. B. (1986) Shyness in middle and late childhood. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs, (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 91-104.
3. Asendorpf, J. B. (1989) Shyness as a final common pathway for two different kinds of inhibition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 481-492.
4. Asendorpf, J. B. (1990a) The expression of shyness and embarrassment. U W. R. Crozier (Ed.) *Shyness and embarrassment: Perspectives from Social Psychology*. New York: Cambridge University Press, 87-118.
5. Asendorpf, J. B. (1990b) Development of inhibition during childhood: Evidence for situational specificity and a two-factor model. *Developmental Psychology*, 26, 721-730.
6. Asendorpf, J. B. (1991) Development of inhibited children's coping with unfamiliarity. *Child Development*, 62, 1460-1474.
7. Briggs, S. R. & Smith, T. G. (1986) The measurement of shyness. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs, (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 47-60.
8. Bruch, M. A. & Cheek, J. M. (1995) Developmental factors in childhood and adolescent shyness. U R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, Hope, D. A. & F. R. Schneier (Eds.) *Social Phobia: Diagnosis, Assessment and Treatment*. New York: The Guilford Press, 163-182.
9. Buss, A. H. (1986) A theory of shyness. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs, (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 39-46.
10. Caspi, A., Elder, G. H. & Bem, D. J. (1988) Moving away from the world: Life-course patterns of shy children. *Developmental Psychology*, 24, 824-831.
11. Caster, J. B., Inderbitzen, H. M. & Hope, D. (1999) Relationship between youth and parent perceptions of family environment and social anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, 13, 237-251.
12. Cheek, J. M., Carpentieri, A. M., Smith, T. G., Rierdan, J. & Koff, E. (1986) Adolescent shyness. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs, (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 105-115.

13. Cheek, J. M. & Briggs, S. R. (1990) Shyness as a personality trait. U W. R. Crozier (Ed.) *Shyness and embarrassment: Perspectives from Social Psychology*. New York: Cambridge University Press, 315-337.
14. Crozier, W. R. (1995) Shyness and self-esteem in middle childhood. *British Journal of Educational Psychology*, 65, 85-95.
15. Crozier, W. R. (2001) *Understanding shyness: Psychological Perspectives*. London: Palgrave.
16. Crozier, W. R. & Perkins, P. (2002) Shyness as a factor when assessing children. *Educational Psychology in Practise*, 18, 239-244.
17. Eisenberg, N., Shepard, S. A., Fabes, R. A., Murphy, B. C. & Guthrie, I. K. (1998) Shyness and children's emotionality, regulation and coping: Contemporaneous, longitudinal and across-context relations. *Child Development*, 69, 767-790.
18. Gray-Little, B., Williams, V. S. L. & Hancock, T. D. (1997) An item response theory analysis of Rosenberg Self-esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 443-451.
19. Hill, G. J. (1989) An unwillingness to act: Behavioral appropriateness, situational constraint and self-efficacy in shyness. *Journal of Personality*, 57, 871-890.
20. Lacković-Grgin, K. (1994) *Samopojmanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
21. Keresteš, G., Arambašić, L., Kuterovac-Jagodić, G. & Vizek-Vidović, V. (1999) Pet ownership and children's self-esteem in the context of war, *Anthrozoös*, 12, 218-223.
22. Leary, M. R. (1986) Affective and behavioral component of shyness: Implications for theory, measurement and research. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 27-38.
23. Paulhus, D. L. & Morgan, K. L. (1997) Perceptions of intelligence in leaderless groups: The dynamic effects of shyness and acquaintance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 581-591.
24. Petz, B. (1992) (Ur.) *Psihologijski rječnik*, Zagreb: Prosvjeta.
25. Pilkonis, P. A. (1977a) Shyness, public and private, and its relationship to other measures of social behavior. *Journal of Personality*, 45, 585-595.
26. Pilkonis, P. A. (1977b) The behavioral consequences of shyness. *Journal of Personality*, 45, 596-611.

27. Plomin, R. & Daniels, D. (1986) Genetics and shyness. U W. H. Jones, J. M. Cheek, & S. R. Briggs (Eds.) *Shyness: Perspectives on Research and treatment*. New York: Plenum Press, 63-80.
28. Sanson, A., Pedlow, R., Cann, W., Prior, M. & Oberklaid, F. (1996) Shyness ratings: Stability and correlates in early childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 705-724.
29. Van der Molen, H. (1990) A definition of shyness and its implications for clinical practice. U W. R. Crozier (Ed.) *Shyness and embarrassment: Perspectives from Social Psychology*. New York: Cambridge University Press, 255-285.
30. Zarevski, P. & Mamula, M. (1998) *Pobijedite sramežljivost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
31. Žele, A. (2000) *Ispitivanje povezanosti nekih obiteljskih varijabli sa sramežljivošću i samopoštovanjem adolescenata*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

CSQ

Ime i prezime:

Razred:

Dob:

Spol: M Ž

Pitanje:

Da Ne Ne znam

Pitanje:	Da	Ne	Ne znam
1. Je li ti teško razgovarati s nekim koga ne poznaješ?			
2. Zbuniš li se lako?			
3. Kada si u društvu, jesi li često tih / tiha?			
4. Pocrveniš li kada ti pjevaju "Sretan rođendan"?			
5. Jesi li nervozan / nervozna kada si u društvu važnih osoba?			
6. Sramiš li se kada moraš čitati naglas u razredu?			
7. Kada se trebaš priključiti nekoj novoj grupi, jesi li nervozan / nervozna?			
8. Pocrveniš li kada te netko zadirkuje?			
9. Govoriš li puno kada vidiš nekoga po prvi puta?			
10. Uživaš li pjevati glasno kada te drugi mogu čuti?			
11. Jesi li sramežljiv / sramežljiva u grupi ljudi?			
12. Sramiš li se kada si u središtu pozornosti?			
13. Crveniš li često?			
14. Kada ti ravnatelj govori, je li ti neugodno?			
15. Da učiteljica traži nekoga za nastup u predstavi, bi li podigao / podigla svoju ruku?			
16. Je li ti lako sklopiti prijateljstvo?			
17. Bi li ti bilo neugodno da te učiteljica stavi u prvi red na pozornici?			
18. Kada te odrasli upitaju nešto o tebi, događa li ti se često da ne znaš što reći?			
19. Zacrveniš li se kada učiteljica hvali tvoj rad?			
20. Je li ti neugodno kada moraš ući u sobu punu ljudi?			
21. Je li ti neugodno kada tvoji prijatelji gledaju tvoje fotografije dok si bio malen?			
22. Bi li ti bilo previše neugodno tražiti nekoga za pomoć u nekom dobrom djelu?			
23. Uživaš li se fotografirati?			
24. Razgovaraš li najčešće samo s jednim ili dva bliska prijatelja?			
25. Je li ti neugodno kada srećeš djevojčice / dječake?			
26. Pocrveniš li kad moraš razgovarati sa djevojčicom / dječakom svoje dobi?			

SAMP

Ime i prezime:

Razred:

Dob:

Spol: M Ž

SLAŽEM SE DJELOMIČNO NE SLAŽEM
SE SLAŽEM SE

1. Imam puno dobrih osobina.			
2. Neuspješan sam u svemu što radim.			
3. Vrijedim jednako kao i druga djeca.			
4. Zadovoljan sam svojim školskim uspjehom.			
5. Sviđa mi se moj vanjski izgled.			
6. Mislim dobro o sebi.			
7. Osjećam da ništa ne valjam.			
8. Želio bih o sebi imati bolje mišljenje.			
9. Osjećam da sam sasvim beskoristan.			
10. Nemam se zbog čega ponositi.			
11. Volio bih da sam drukčija osoba.			
12. Zadovoljan sam sobom.			